

Тема: Теорема косинусів

Мета:

- *Навчальна:* засвоїти та довести теорему косинусів;
- *Розвиваюча:* розвивати вміння стисло та доречно висловлювати свої міркування та обґрунтовувати їхню правильність;
- *Виховна:* виховувати інтерес до вивчення точних наук;

Компетенції:

- математичні
- комунікативні

Тип уроку: засвоєння нових знань;

Обладнання: конспект, презентація, мультимедійне обладнання;

Хід уроку

I. Організаційний етап

- Привітання
- Перевірка присутніх на уроці
- Налаштування на роботу

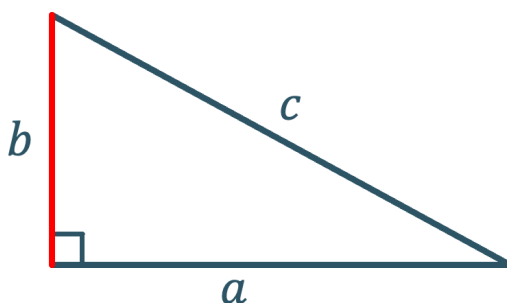
II. Вивчення нового матеріалу

// Розв'язування трикутників

ПРЯМОКУТНІ ТРИКУТНИКИ

УМІЄМО

Знаходити сторону за двома відомими сторонами

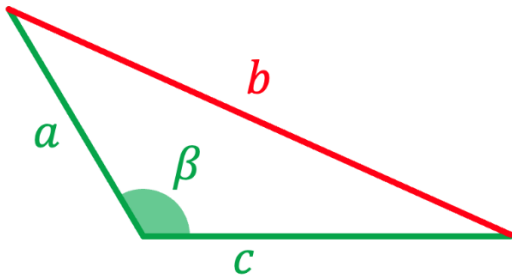

- Поясніть, як знайти сторону b , якщо відомі сторони a і c ?
(За теоремою Піфагора
 $b = \sqrt{c^2 - a^2}$)

Знаходити інші сторони за відомим гострим кутом і стороною

- Поясніть, як знайти сторону b , якщо відома сторона c і кут β ?
(Знаходити невідомі сторони в прямокутному трикутнику за відомою стороною і кутом можна за допомогою синуса, косинуса або тангенса.
Наприклад: $b = \sin \beta \cdot c$)

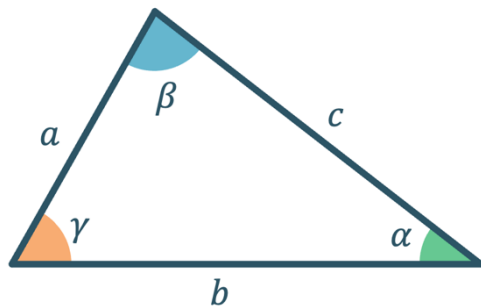
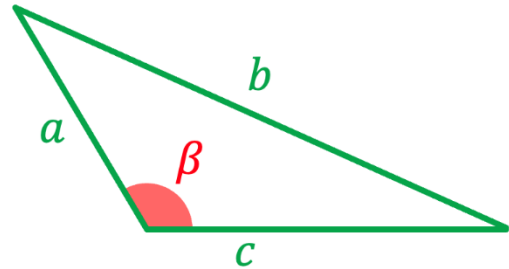
ДОВІЛЬНІ ТРИКУТНИКИ

Знаходити кут трикутника за трьома відомими сторонами

НАВЧИМОСЯ

Знаходити сторону за двома відомими сторонами і кутом між ними будь-якого трикутника

Теорема косинусів

Квадрат сторони трикутника дорівнює сумі квадратів двох інших сторін без подвоєного добутку цих сторін на косинус кута між ними.

// Теорема косинусів

- Сформулюйте теорему косинусів для сторони c даного трикутника
- Сформулюйте теорему косинусів для сторони a даного трикутника
- Сформулюйте теорему косинусів для сторони b даного трикутника

$$c^2 = a^2 + b^2 - 2ab \cos \gamma$$

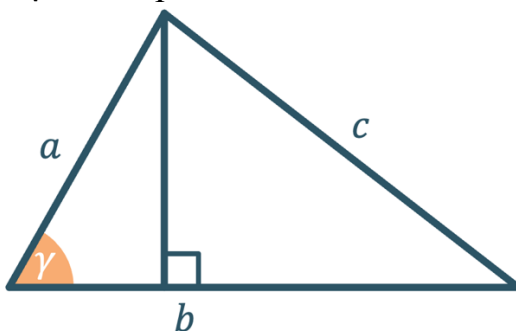
$$a^2 = b^2 + c^2 - 2bc \cos \alpha$$

$$b^2 = a^2 + c^2 - 2ac \cos \beta$$

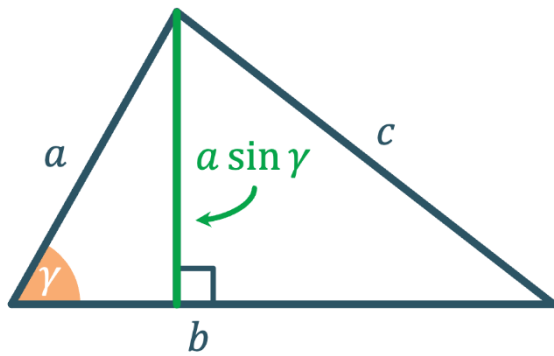
Доведення:

Розглянемо три випадки (коли кут між сторонами гострий, тупий або прямий):

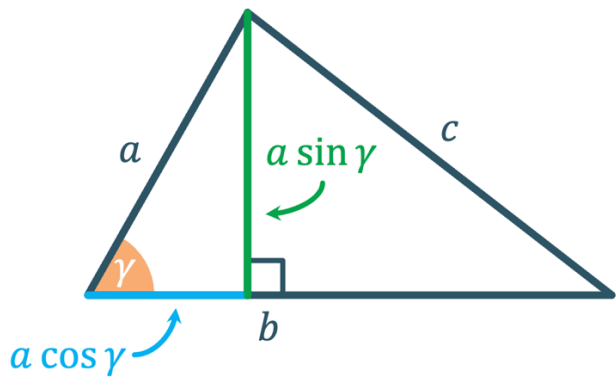
1) $\angle \gamma$ – гострий

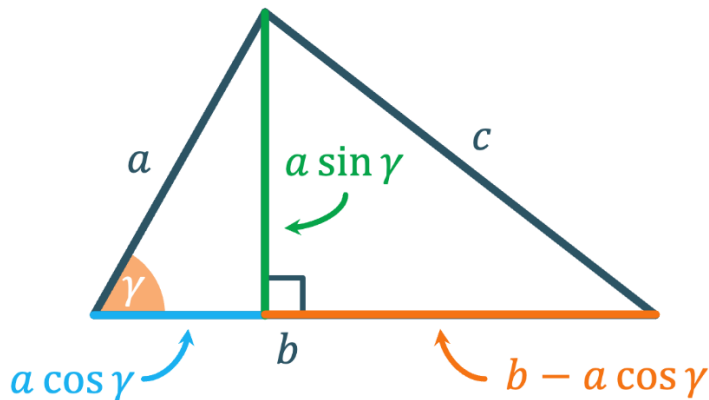
- Як за допомогою кута γ і сторони a можемо виразити довжину побудованого перпендикуляра? ($a \sin \gamma$)

- Як виразити проекцію сторони a на сторону b і косинус кута γ ?
($a \cos \gamma$)

- Як виразити проекцію сторони c через сторону b і проекцію сторони a на сторону b ?
($b - a \cos \gamma$)

- Як виразити сторону c за допомогою теореми Піфагора?

$$c^2 = (a \sin \gamma)^2 + (b - a \cos \gamma)^2 =$$

- Пригадайте формулу квадрата різниці двох чисел і розкрийте дужки

$$= a^2 \sin^2 \gamma + b^2 - 2ab \cos \gamma + a^2 \cos^2 \gamma =$$

- Що спільного можемо винести за дужки?

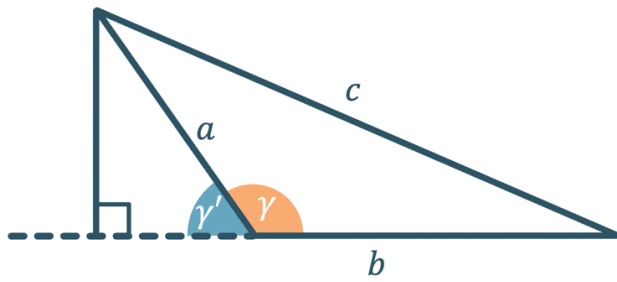
$$= a^2 (\sin^2 \gamma + \cos^2 \gamma) + b^2 - 2ab \cos \gamma =$$

- Пригадайте основну тригонометричну тотожність. Який можемо зробити висновок?

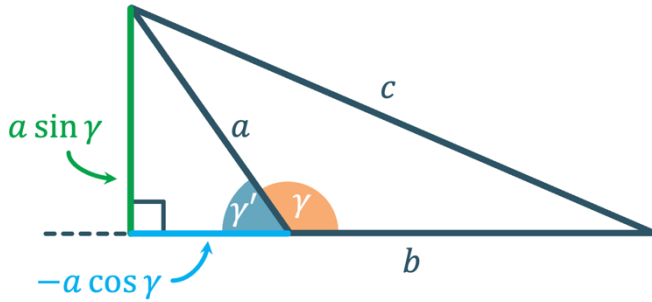
$$= a^2 + b^2 - 2ab \cos \gamma$$

Доведено

2) $\angle \gamma$ – тупий

- Якщо кути γ і γ' в сумі дають 180° , що можемо сказати про їх синуси і косинуси (Синуси таких кутів однакові, а косинуси відрізняються знаком)

$$\begin{aligned}\gamma' &= 180^\circ - \gamma \\ a \sin(180^\circ - \gamma) &= a \sin \gamma \\ a \cos(180^\circ - \gamma) &= -a \cos \gamma\end{aligned}$$

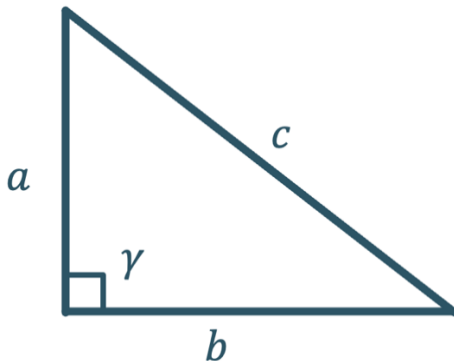
Так як від перестановки доданків сума не змінюється, то:
 $-a \cos \gamma + b = b - a \cos \gamma$

$$c^2 = (a \sin \gamma)^2 + (b - a \cos \gamma)^2$$

Далі доведення аналогічне доведенню першого випадку, коли $\angle \gamma$ – гострий

Доведено

3) $\angle \gamma$ – прямий

- Доведіть самостійно випадок, коли $\angle \gamma$ – прямий (Учні висловлюють власну думку)

Так як:

$$\cos 90^\circ = 0$$

То:

$$c^2 = a^2 + b^2 - 2ab \cdot 0 = a^2 + b^2$$

Отримали теорему Піфагора, тобто твердження справджується.

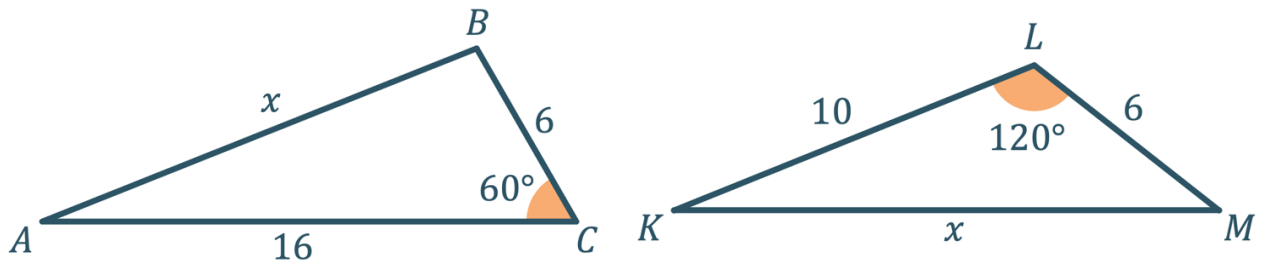
Доведено

Теорема Піфагора є окремим випадком теореми косинусів, тому теорему косинусів іноді називають узагальненою теоремою Піфагора

III. Розв'язування завдань

№1

Запишіть теорему косинусів для:

- 1) Сторони AC трикутника ABC
- 2) Сторони LM трикутника KLM

Використовуючи теорему косинусів знайдіть сторону x трикутників ABC і KLM

Розв'язання:

- 1) $AC^2 = AB^2 + BC^2 - 2AB \cdot BC \cdot \cos ABC$
 $LM^2 = KL^2 + KM^2 - 2KL \cdot KM \cdot \cos LKM$

2) з $\triangle ABC$:

$$x = \sqrt{16^2 + 6^2 - 2 \cdot 6 \cdot 16 \cdot \frac{1}{2}} = \sqrt{256 + 36 - 96} = \sqrt{196} = 14$$

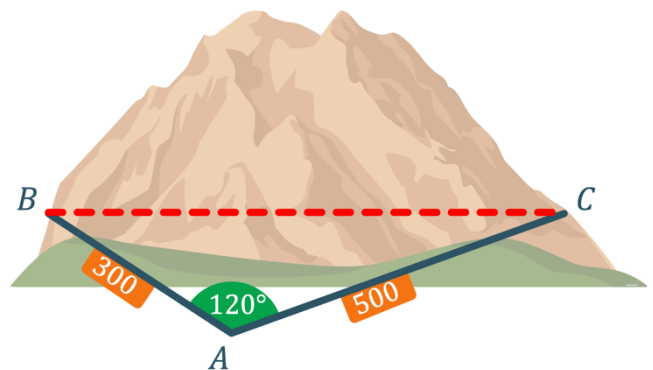
з $\triangle KLM$:

$$x = \sqrt{10^2 + 6^2 - 2 \cdot 10 \cdot 6 \cdot \left(-\frac{1}{2}\right)} = \sqrt{136 + 60} = \sqrt{196} = 14$$

Відповідь: $AC^2 = AB^2 + BC^2 - 2AB \cdot BC \cdot \cos ABC$;
 $LM^2 = KL^2 + KM^2 - 2KL \cdot KM \cdot \cos LKM$; 14; 14;

№2

Через гору потрібно побудувати тунель метро. Працівники виміряли відстані від доступної точки до початку і кінця тунелю та кут між ними. Отримані значення: 300 м і 500 м, градусна міра кута між цими відстанями дорівнює 120° . Обчисліть довжину тунелю, який необхідно побудувати.

Розв'язання:

$$BC^2 = AB^2 + AC^2 - 2AB \cdot AC \cdot \cos BAC = 90000 + 250000 + 2 \cdot 300 \cdot 500 \cdot \frac{1}{2} \\ = 490000$$

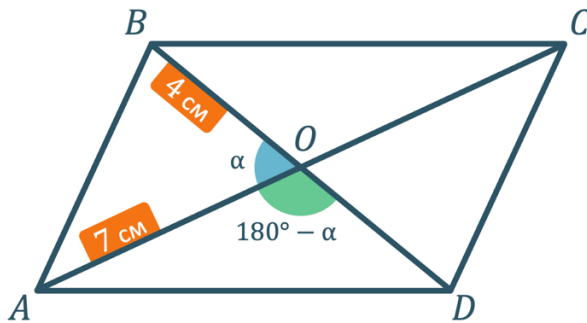
$$BC = 700 \text{ м}$$

Відповідь: 700 м

№3

Діагоналі паралелограма дорівнюють 8 см і 14 см, косинус гострого кута між ними дорівнює $\frac{2}{7}$. Знайдіть периметр паралелограма.

Розв'язання:

Так як діагоналі паралелограма точкою перетину діляться навпіл, то:

$$BO = OD = \frac{BD}{2} = \frac{8}{2} = 4 \text{ см}$$

$$AO = OC = \frac{AC}{2} = \frac{14}{2} = 7 \text{ см}$$

➤ Що ми вже знаємо про косинуси кутів, сума яких дорівнює 180° ?

$$\cos(180^\circ - \alpha) = -\cos \alpha$$

$$\text{Так як } \cos BOA = \frac{2}{7}, \text{ то } \cos AOD = -\frac{2}{7}$$

За теоремою косинусів:

$$AB^2 = OB^2 + OA^2 - 2OB \cdot OA \cdot \cos BOA = 4^2 + 7^2 - 2 \cdot 4 \cdot 7 \cdot \frac{2}{7} = 65 - 16 \\ = 49 \text{ см}$$

$$AB = 7 \text{ см}$$

$$AD^2 = OA^2 + OD^2 - 2OA \cdot OD \cdot \cos AOD = 7^2 + 4^2 - 2 \cdot 7 \cdot 4 \cdot \left(-\frac{2}{7}\right) \\ = 65 + 16 = 81 \text{ см}$$

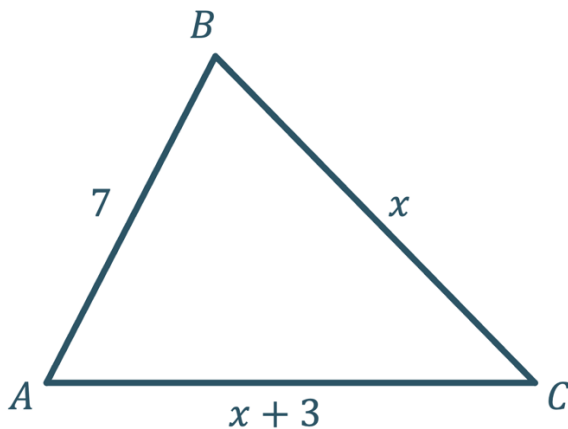
$$AD = 9 \text{ см}$$

$$P_{ABCD} = 2(AB + AD) = 2(7 + 9) = 32 \text{ см}$$

Відповідь: 32 см

Одна зі сторін трикутника дорівнює 7 см. Дві інші його сторони утворюють кут 60° , а їх різниця дорівнює 3 см. Знайдіть периметр трикутника.

Розв'язання:

Нехай:

$$AB = 7 \text{ см}$$

$$BC = x$$

Тоді:

$$CA = x + 3$$

За теоремою косинусів:

$$\begin{aligned} AB^2 &= CA^2 + CB^2 - 2CA \cdot CB \cdot \cos ACB \\ &= (x + 3)^2 + x^2 - 2 \cdot (x + 3) \cdot x \cdot \cos 60^\circ \\ &= x^2 + 6x + 9 + x^2 - \frac{2x(x + 3)}{2} = 2x^2 + 6x + 9 - x^2 - 3x \\ &= x^2 + 3x + 9 \end{aligned}$$

$$7^2 = x^2 + 3x + 9$$

$$49 = x^2 + 3x + 9$$

$$x^2 + 3x - 40 = 0$$

За теоремою Вієта:

$$x_1 = 5$$

$x_2 = -8$ (не задовольняє умову, так як сторона трикутника не може бути від'ємною)

$$BC = x = 5 \text{ см}$$

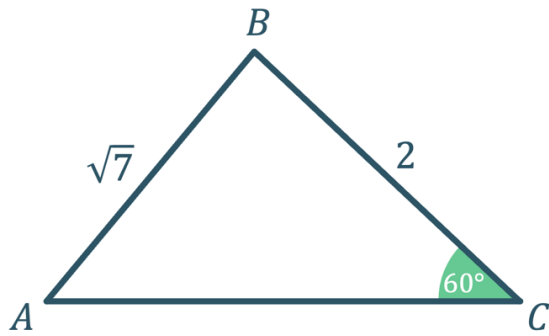
$$CA = x + 3 = 5 + 3 = 8 \text{ см}$$

$$P_{ABC} = AB + BC + AC = 7 + 5 + 8 = 20 \text{ см}$$

Відповідь: 20 см

У трикутнику ABC градусна міра кута C дорівнює 60° , $BC = 2$ см, $BA = \sqrt{7}$ см. Знайдіть довжину сторони AC .

Розв'язання:

За теоремою косинусів:

$$AB^2 = AC^2 + BC^2 - 2AC \cdot BC \cdot \cos ACB$$

$$(\sqrt{7})^2 = AC^2 + 2^2 - 2AC \cdot 2 \cdot \frac{1}{2}$$

$$7 = AC^2 - 2AC + 4$$

$$AC^2 - 2AC - 3 = 0$$

За теоремою Вієта:

$$AC = 3$$

$$AC = -1 \text{ (не задовольняє умову)}$$

Відповідь: 3 см

№6

Дві сторони трикутника дорівнюють 10 см і 12 см, а синус кута між ними дорівнює 0,6. Знайдіть третю сторону трикутника. Скільки розв'язків має задача?

Розв'язання:

Так як з основної тригонометричної тотожності:

$$\cos \gamma = \pm \sqrt{1 - \sin^2 \gamma}$$

То:

$$\cos \gamma = \pm \sqrt{1 - 0,6^2} = \pm \sqrt{0,64} = \pm 0,8$$

Отже задача має два розв'язки:

$$\begin{aligned} \cos \gamma &= 0,8 \\ c^2 &= a^2 + b^2 - 2ab \cos \gamma \\ &= 10^2 + 12^2 - 2 \cdot 10 \cdot 12 \\ &\quad \cdot 0,8 = 100 + 144 - 192 \\ &= 52 = 2\sqrt{13} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \cos \gamma &= -0,8 \\ c^2 &= a^2 + b^2 - 2ab \cos \gamma \\ &= 10^2 + 12^2 + 2 \cdot 10 \cdot 12 \\ &\quad \cdot 0,8 = 244 + 192 = 436 \\ &= 2\sqrt{109} \end{aligned}$$

Відповідь: $2\sqrt{13}$ см або $2\sqrt{109}$ см

IV. Підсумок уроку

- Сформулюйте теорему косинусів
- Дати відповідь на запитання учнів

V. Домашнє завдання

Опрацювати §11

Виконати № 495, 497, 506, 510, 526